

Савченко Віктор Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент, науковий співробітник Оксфордського університету, м. Оксфорд, Велика Британія; доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна; savchenko.viktor@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-7104-3559>

ОФЕРТА ТА АКЦЕПТ ЯК СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ СВОБОДИ ВОЛІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Анотація. Мета статті полягає у визначенні оферти та акцепту як способів реалізації свободи волі в цивільному праві. Методи дослідження: загальнонаукові методи: логічний (дедукції та індукції, аналізу й синтезу, абстрагування і порівняння) та герменевтичний (щодо розуміння наукових текстів); спеціально-наукові методи: формально-догматичний та порівняльно-правовий. Результати дослідження: Диспозитивність цивільного права обумовлює специфіку та правила існування відповідних правовідносин, які ґрунтуються на вільному волевиявленні, принципах справедливості та свободи договору. Принципове значення для всіх підгалузей та інститутів цивільного права має розуміння способів та форм, за якими учасники правовідносин виявляють власну волю, направлену на створення прав та обов'язків. Одним з ключових способів реалізації свободи волі в цивільному праві є оферта та акцепт, як базис для виникнення договірних правовідносин. В дослідженні приділено увагу правовому розумінню оферти та акцепту, в результаті чого доведено, що вони є способом реалізації свободи волі учасників правовідносин. Наголошено, що оферта та акцепт є правомірними коли відповідають принципам договірного права, а саме принципу свободи договору та добросовісності, адже саме вони мають ключове значення на етапі укладання договору. Зазначено, що оферта та акцепт ґрунтуються на свободі волі, як можливості приймати та реалізовувати рішення. Також приділена увага значенню оферти та акцепту на різних етапах договірних правовідносин. В результаті цього зроблено висновок, що оферта і акцепт стають формою виразу свободи волі на етапі коли сторони визначають умови договору та укладають його. Висновки: 1) договір є узгодженням свободи волі сторін та потребує поєднання внутрішньої волі (бажання, інтерес) та волевиявлення у формі оферти та акцепту. Договір може бути дійсним лише коли воля та волевиявлення співпадають; 2) коли сторони визначають умови договору (оферта) та укладають його (акцепт) відбувається здобуття консенсусу; 3) оферта та акцепт є правовою формою обіцянки. Оферент виражає власну свободу волі через пропозицію укласти договір, а акцептант, через її прийняття. Тобто, сторони обіцяють один одному, що візьмуть на себе певні обов'язки, які будуть виконувати належним чином; 4) свобода волі сторін узгоджується на етапі визначення умов договору та його укладання, адже акцепт та оферта відображають та підтверджують бажання сторін вступити у правовідносини на визначених ними умовах; 5) в основі оферти та акцепту знаходиться реалізація принципів свободи договору та добросовісності, адже саме вони мають ключове значення на етапі укладання правочину; 6) договори з вадами волі визнаються недійсними через те, що при укладанні договору в результаті омані або примусу воля контрагента зазнає негативного впливу, не виражає його бажання та не відповідає його інтересам. В цьому випадку оферта та акцепт не відповідають принципу добровільності.

Ключові слова: оферта, акцепт, свобода волі, цивільне право, договірне право, цивільні правовідносини, принципи договору, волевиявлення.

Savchenko Viktor Oleksandrovych,

Candidate of Law, Associate Professor, Research Fellow of the University of Oxford, Oxford, UK; Associate Professor of the Department of Civil Law Disciplines of V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine; savchenko.viktor@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-7104-3559>

OFFER AND ACCEPTANCE AS A WAY OF REALISING FREE WILL IN CIVIL LAW

Abstract. *The article's purpose: define offer and acceptance as a way of realising free will in civil law. Research methods: general scientific methods: logical (deduction and induction, analysis and synthesis, abstraction and comparison) and hermeneutic (for understanding scientific texts); special scientific methods: formal-dogmatic and comparative-legal. Results: The dispositive nature of civil law determines the specifics and rules of relevant legal relations, which are based on free expression of will, principles of justice and freedom of contract. Understanding the ways and forms by which participants in legal concerns express their will to create rights and obligations is of fundamental importance for all sub-branches and institutions of civil law. One of the critical ways to exercise freedom of will in civil law is an offer and acceptance as the basis for the emergence of contractual legal relations. The study paid attention to the legal understanding of the offer and acceptance, as a result of which it was proved that they are a way of exercising the freedom of will of the participants in the legal relationship. It is emphasised that the offer and acceptance are legitimate when they comply with the principles of contract law, namely the principle of freedom of contract and good faith, because they are crucial at the stage of concluding the contract. It is noted that the offer and acceptance are based on free will, as the ability to make and implement decisions. Attention is also paid to the meaning of the offer and acceptance at various stages of the contractual relationship. As a result, it was concluded that the offer and acceptance become a form of expression of free will at the scene when the parties determine the terms of the contract and complete it. Conclusions: 1) the contract is an agreement of the parties' free will and requires a combination of internal will (desire, interest) and expression of will in the form of an offer and acceptance. Only when the will and the expression of will coincide can the contract be valid; 2) when the parties harmonise the terms of the contract (offer) and conclude it (acceptance), the consensus is reached; 3) offer and acceptance are the legal form of a promise. Thus, the offeror expresses his free will through an offer to conclude a contract and the acceptor through its acceptance. That is, the parties promise each other that they will undertake specific duties that they will perform adequately; 4) the freedom of will of the parties is agreed upon at the stage of defining the terms of the contract and its conclusion because the acceptance and offer reflect and confirm the desire of the parties to enter into legal relations on the terms determined by them; 5) the basis of the request and acceptance is the implementation of the principles of freedom of contract and good faith because they are of crucial importance at the stage of concluding the contract; 6) contracts with defects of will are recognised as invalid because when concluding a contract under the influence of deception or coercion, the counterparty's will is negatively affected, does not express his wishes and does not correspond to his interests. In this case, the offer and acceptance do not comply with the principle of voluntariness.*

Key words: *offer, acceptance, freedom of will, civil law, contract law, civil legal relations, contract principles, expression of will.*

Постановка проблеми. Оферта та акцепт мають вирішальне значення для виникнення договірних правовідносин. Саме через них підтверджуються відповідність правочину принципам договірного права, відображається добровільність та бажання сторін укласти договір. Оферта та акцепт демонструють волю сторін, узгоджуючи її внутрішню та зовнішню форми. Коли оферта та акцепт не відображають свободу волі учасників правовідносин, це дає підстави для визнання правочину недійсним. З урахуванням зазначеного вважається за необхідне проведення дослідження оферти та акцепту у їх взаємозв'язку зі свободою волі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правова проблематика розуміння оферти та акцепту як способів реалізації свободи волі в цивільному праві не зазнала спеціальних досліджень. Окрема увага була приділена питанням,

які корелюються з темою цієї статті. Зокрема такі дослідження проводили Т.В. Боднар, Г.В. Колісникова, Н. Кузнєцова, А.А. Мережко, О.В. Мороз, І.В. Сидяревич, В.С. Онофрей, Л. Шкварок, М. А. Eisenberg, С. Fried, D. Hutchison, P. Lerner, С. List, M. Lobban, R. Zimmermann та ін.

Метою статті є визначення оферти та акцепту як способів реалізації свободи волі в цивільному праві.

Виклад основного матеріалу. Диспозитивність цивільного права обумовлює специфіку та правила існування відповідних правовідносин, які ґрунтуються на вільному волевиявленні, принципах справедливості та свободи договору. Принципове значення для всіх підгалузей та інститутів цивільного права має розуміння способів та форм, за якими учасники правовідносин виявляють власну волю, направлену на створення прав та обов'язків. Одним з ключових

способів реалізації свободи волі в цивільному праві є оферта та акцепт, як базис для виникнення договірних правовідносин.

Для того щоб оферта та акцепт були правомірними, вони мають відповідати принципам договірного права. М.А. Айзенберг виокремив чотири основні принципи договірного права: 1) метою договірного права має бути досягнення цілей сторін в угодах при дотриманні відповідних політичних та моральних умов, таких як свобода від примусу та шахрайства, та дотримання відповідних обмежень, таких як дієздатність та законність; 2) умови та обмеження на досягнення цілей сторін в угодах, а також спосіб при якому вони встановлюються, повинні складатися з таких правил, які найкраще враховують усі політичні, моральні та емпіричні правила, що застосовуються і заслуговують на повагу; 3) якщо сторони прямо чи опосередковано не врегулювали питання, воно має регулюватися правилом за умовчанням (законом); 4) інші норми договірного права, такі як ті, що регулюють можливість примусового виконання зобов'язання, засоби правового захисту від порушення зобов'язання, виправдання невиконання зобов'язань, наслідки невиконання умов договору, повинні визначатися так само [8, с. 21].

Зазначені теоретичні принципи корелюються з нормативними вимогами законодавства різних країн. Зокрема у Франції до договірних принципів відносять свободу договору [7, ст. 1102], обов'язковість виконання [7, ст. 1103] та добросовісність [7, ст. 1104]. О.О. Мережко провів узагальнення договірних принципів Англії, Франції, Нідерландів, Німеччини, США та інших країн. Він запропонував авторське бачення принципів договірного права та відніс до них принцип свободи договору, справедливості, добросовісності, розумності, обов'язковості виконання договору, довіри, незловживання правом, співробітництва та рівноправності сторін [3, с. 52–93]. Проте частина наведених принципів не є характерними суто для договірних відносин та дублюють загальні засади цивільного права.

Н.С. Кузнецова відносить до принципів договірного права свободу договору, свободу підприємницької діяльності (не заборонену законом), судовий захист цивільного права та інтересу, справедливість, добросовісність та розумність [2]. Таку ж позицію висловлює Т.В. Боднар [1, с. 110–122].

Ми вважаємо, що в основі оферти та акцепту знаходиться реалізація принципів свободи договору та добросовісності, адже саме вони мають

ключове значення на етапі укладання договору. Зазначені принципи є прямим втіленням поняття свободи волі, яку називають «свободою дій», «свободою вибору», або «можливістю діяти без обмежень необхідності чи долі», «здатність діяти на власний розсуд» [12, с. 15]. Ми вважаємо, що свобода волі це здатність людини усвідомлено, вільно та самостійно приймати та реалізовувати рішення щодо участі в цивільних правовідносинах, шляхом вчинення дій або бездіяльності, розпорядження суб'єктивними цивільними правами та виконання обов'язків, а також можливості нести правову відповідальність за них [5, с. 141].

Виходячи з наведеного поняття можна припустити, що оферта та акцепт ґрунтуються на свободі волі, як можливості приймати та реалізовувати власні рішення.

Свобода волі реалізується на трьох етапах договірних правовідносин: 1) коли сторони визначають умови договору; 2) коли сторони укладають договір; 3) коли сторони виконують договір. Воля сторін узгоджується на перших двох етапах, адже акцепт та оферта відображають та підтверджують бажання сторін укласти договір. На третьому етапі, свобода волі контрагентів направлена на недопущення порушення зобов'язання.

Метою етапів коли сторони визначають умови договору (оферта) та укладають його (акцепт) є здобуття консенсусу. Концепція необхідності консенсусу для виникнення договірних правовідносин розробили юристи прихильники природного права у сімнадцятому столітті [14, с. 559]. Згодом концепція консенсусу відобразилась у механізмі оферти та акцепту які в результаті стали необхідною умовою для укладання договорів [10, с. 173].

Оферта та акцепт є правовою формою обіцянки. Так оферент виражає власну свободу волі через пропозицію укласти договір, а акцептант, через її прийняття. Тобто, сторони обіцяють один одному, що візьмуть на себе певні обов'язки, які будуть виконувати належним чином. Наприклад, за договором купівлі-продажу продавець обіцяє передати товар за певну суму (оферта), а покупець обіцяє його оплатити та прийняти (акцепт).

Обіцянка ґрунтується на принципі добровільності, адже укладання договору під примусом породжуватиме вади волі. Примус може виражатися у фізичному насильстві або психологічному впливі – погрозі. В цьому випадку воля вважається ущербленою якщо погроза була протиправною, реальною та викликає страх,

а тому не має значення [6, с. 26]. Схожа ситуація відбувається при укладанні договору під впливом омани (*dolus*), адже воля контрагента зазнає негативного впливу, не виражає його бажання та не відповідає його інтересам. Обіцянка не може бути просто нав'язана комусь, адже сторона має бажати бути її бенефіціаром [9].

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України у своїй постанові зазначає, що воля сторін полягає в їхній згоді взяти на себе певні обов'язки, вона повинна бути взаємною, двосторонньою і спрямованою на досягнення певної мети [4]. Таким чином, договір є узгодженням свободи волі сторін та потребує поєднання внутрішньої волі (бажання, інтерес) та волевиявлення у формі оферти та акцепту. Договір може бути дійсним лише коли воля та волевиявлення співпадають. Коли вони не співпадають, визнається примат внутрішньої волі над зовнішньою, що підтверджується визнанням недійсними правочинів з вадами волі.

Таким чином, акцепт та оферта є способом реалізації свободи волі. Вони задовольняють основну умову укладання договору - досягнення сторонами твердої взаємної згоди, адже пропозиція, яка не була прийнята, не може створити договір, а акцепт має відповідати оферті [13].

Наприкінці слід додати, що свобода волі може знаходити вираження через конструкції, відмінні від традиційної моделі оферти та акцепту, що дає змогу аналізувати ідею обіцянки, контракту та згоди з ширшої точки зору [11, с. 49]. Це зумовлює доцільність проведення окремих досліджень, присвячених визначенню правового взаємозв'язку свободи волі та недоговірних зобов'язань.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити наступні висновки:

Договір є узгодженням свободи волі сторін та потребує поєднання внутрішньої волі (бажання, інтерес) та волевиявлення у формі оферти та акцепту. Договір може бути дійсним лише коли воля та волевиявлення співпадають.

Коли сторони визначають умови договору (оферта) та укладають його (акцепт) відбувається здобуття консенсусу.

Оферта та акцепт є правовою формою обіцянки. Так оферент виражає власну свободу волі через пропозицію укласти договір, а акцептант, через її прийняття. Тобто, сторони обіцяють один одному, що візьмуть на себе певні обов'язки, які будуть виконувати належним чином.

Свобода волі сторін узгоджується на етапі визначення умов договору та його укладання, адже акцепт та оферта відображають та підтвер-

джують бажання сторін вступити у правовідносини на визначених ними умовах.

В основі оферти та акцепту знаходиться реалізація принципів свободи договору та добросовісності, адже саме вони мають ключове значення на етапі укладання договору.

Договори з вадами волі визнаються недійсними через те, що при укладанні договору в результаті омани або примусу воля контрагента зазнає негативного впливу, не виражає його бажання та не відповідає його інтересам. В цьому випадку оферта та акцепт не відповідають принципу добровільності та справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боднар Т. В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 272 с.
2. Кузнецова Н. Принципи сучасного зобов'язального права України. *Українське право*. 2003. № 4. С. 9–15.
3. Мережко А. А. Договір в частном праве. К : Юстиціан, 2003. 176 с. С. 52–93.
4. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 25.12.2013 р. у справі № 6-118цц13.
5. Савченко В. О. Детермінація свободи волі в цивільному праві ЄС та України. *New Ukrainian Law*. 2023. Т. 2. С. 137–141.
6. Шкварок Л. Суб'єктивна воля як засада правового договору. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 3. С. 20–28.
7. Code civil Français : as of 6 February 2023. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/ (date of access: 30.03.2023).
8. Eisenberg M. A. Foundational principles of contract law. Oxford : Oxford University Press, 2018. 904 p.
9. Fried C. Answering a Promise. *Contract as Promise*. 2015. P. 40–56. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190240158.003.0004> (date of access: 30.03.2023).
10. Hutchison D. Contract formation. *Southern cross: civil law and common law in South Africa*. Oxford, 1996. P. 173.
11. Lerner P. Promises of rewards in a comparative perspective. *Annual survey of international & comparative law*. 2004. Vol. 1, no. 10. P. 1–50.
12. List C. Why free will is real. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 2019. 207 p.
13. Lobban M. The formation of contracts: offer and acceptance. *The Oxford history of the laws of England*. Oxford, England. P. 329–358. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199258826.003.0008> (date of access: 30.03.2023).
14. Zimmermann R. The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition. Oxford : Clarendon Press, 1996. 1312 p.

REFERENCES:

1. Bodnar, T. V. (2005). Vykonannya dohovirnykh zobov'yazan' u tsyvil'nomu pravi : monohrafiya. Yurinkom Inter [in Ukrainian].
2. Kuznyetsova, N. (2003). Pryntsypy suchasnoho zobov'yazal'noho prava Ukrainy. *Ukrayins'ke pravo*, (4), 9–15 [in Ukrainian].
3. Merezko, A. A. (2003). *Dogovor v chastnom prave*. Yustinian [in Russian].
4. Sudova palata u tsyvil'nykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrainy, 25.12.2013, 6-118uc13 [in Ukrainian].
5. Savchenko, V. O. (2023). Determinatsiya svobody voli v tsyvil'nomu pravi ES ta Ukrainy. *New Ukrainian Law*, 2, 137–141 [in Ukrainian].
6. Shkvarok, L. (2009). Sub'yektyvna volya yak zasada pravovoho dohovoru. *Naukovyy visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu vnutrishnikh sprav*, (3), 20–28 [in Ukrainian].
7. Code civil Français (2023). https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/
8. Eisenberg, M. A. (2018). Foundational principles of contract law. Oxford University Press.
9. Fried, C. (2015). Answering a Promise. In *Contract as Promise* (p. 40–56). 2015. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190240158.003.0004>
10. Hutchison, D. (1996). Contract formation. In *Southern Cross: civil law and common law in South Africa* (p. 173). Oxford University Press.
11. Lerner, P. (2004). Promises of rewards in a comparative perspective. *Annual Survey of International & Comparative Law*, 1(10), 1–50.
12. List, C. (2019). Why free will is real. Harvard University Press.
13. Lobban, M. (2010). The formation of contracts: offer and acceptance. In *The Oxford history of the laws of England* (p.329-358). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199258826.003.0008>
14. Zimmermann, R. ((1996). *The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition*. Clarendon Press.